

ՄԵԼԿ

Տարեկան գինը 7 ռուբլ, կէս տարվանը 4 ռուբլ:

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը, պ. Մատուրեանի և

Արամյանների խանութում

Օտարաբաղադրացիք դիմում են ուղղակի

Тифлис. Редакция „Мелк“

Խմբագրատանը բացվել ատուտեան 10—2

(Բացի կիրակի և տոն օրերից):

Յայտարարութիւնները ընդունվում են ամեն և զուտ:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են

խրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

Թիֆլիս քաղաքի նախաշաղիւր.— Ներքին տեսութիւնը, գինեւորութեան մասին: Նամակ կարգէթից: Նամակ Բագուից: Նամակ խմբագրին: Ներքին լուրերը.— Արտաքին տեսութիւնը: Թիֆլիսի վանի նոր կառավարութիւնը: Լուրեր Հայաստանից: Նամակ Թիֆլիսից: Արտաքին լուրերը.— Յուսկան Լուրեր: Յայտարարութիւններ: Տեղեկացոյց: Բանասիրական: Մատենագրութիւն:

ԹԻՖԼԻՍ ԲԱՂԱՔԻ ՆԱԽՈՒՇԱՆՆԵՐԸ

Թիֆլիս քաղաքը թէև շատ հարուստ քաղաքներից է կարող համարվել, բայց և շատ աղքատ քաղաքների շարքում է կարող դրված լինել: Մի կողմից ճշմարիտ է որ մեր քաղաքը Ռուսաստանի շատ քաղաքներից աղքատ է, սրովհետև նոյն իսկ քաղաքի գծում մենք շատ քիչ հողեր ունենք որոնք քաղաքի սեփականութիւն լինեն, թէև օրէնքով քաղաքի գծի շրջանում գտնվող բոլոր հողերը պէտք է քաղաքին պատկանեն,—բայց մեզ յայտնի է թէ ինչպէս է պատահել որ Թիֆլիսի որ կողմ և նայես, հողերի մեծ մասը պետական կալուածների վարչութեան են պատկանում (Управл. Госуд. Имуществ.): Այդ կողմից քաղաքը ճշմարիտ աղքատ է: Նա նոյնպէս շատ հարուստ քաղաքներից է կարող համարվել իր առուտուրի և արդիւնաբերութեան կողմից:

Բայց Թիֆլիսի քաղաքային ար-

դիւնների գլխաւոր աղբիւրը կազմում են անշարժ կալքերից վերցնող հարկերը:

Առհասարակ քաղաքային ինքնավարութիւն մեզանում մոցնէլուց առաջ, Թիֆլիսը շատ վատ էր կառավարվում: Խորեկան դէֆիցիտ ուներ, էր ծածկում իր արդիւնքով իր ահագին ծախսերը: Իսկ ծախսերը այնքան մեծ էին որ կարելի է ասել թէ եկամուտներին նայելով Թիֆլիսը համեմատաբար աւելի մեծ ծախսեր էր կրում քան թէ Ս. Պետերբուրգ կամ Մոսկվա... Թիֆլիսի համար ծանր էր մանուսանդ վճարել զինուորական զանազան պաշտօնեաներին տարեկան 100,000 ռուբլ ընակարանական փողերը:

Այժմ այդ ծանր ծախս էլ չէ պէտք է կրէ քաղաքը, այդ տարեկան 100 հազար ռուբլ տերութիւնը շնորհեց քաղաքին: Ուրեմն քաղաքային մուտքի մէջ աւելացաւ տարեկան 100,000 ռուբլ, բացի սորանից մի քանի այլ աղբիւրներից մուտքը աւելացաւ 8260 ռուբլ գումարով, ուրեմն ընդամենը քաղաքային մուտքը աւելացաւ 108,260 ռուբլ գումարով:

Ճշմարիտ է և ծախսերն էլ սաստիկ շատ աւելացան,—բայց եթէ նորա դրանից երկու անգամ էլ աւելանային,—դա ոչինչ է նշանակում: Մի քաղաք, մանուսանդ Թիֆլիսի պէս մեծ քաղաք, եթէ

ճշմարիտ կամենում է առաջադիմութիւն անել, բարեփոխ աշխատել իր դրութիւնը, —նա երբէք չէ պէտք է փախչի ծախսերից:

Բայց որքան և աւելացան ծախսերը, այնու ամենայնիւ մենք տեսնում ենք մեր առջև դրած այս 1877 թվի նախահաշիւի մի հագլազիւտ, անողորակաւ երեւոյթ Թիֆլիսի համար,—այն է որ ոչ թէ միայն դէֆիցիտ չէ կայ, այլ մուտքի մէջ մնացորդ էլ սպասվում է:

Նախահաշիւը երևում է թէ քաղաքի տարեկան ընդհանուր մուտքը ներկայ 1877 տարվայ մէջ լինելու է 439,887 ռուբլ, իսկ ծախսը լինելու է 429,404 ռուբլ, ուրեմն խնայողութիւն մնալու է 10,483 ռուբլ:

Այստեղ էլ կարելի չէ յիշել այն ծառայութիւնը որ այդ քան կարճ ժամանակում արած է քաղաքին, նորա Փինանսական դրութիւնը բարեփոխող կողմից, իր եռանդոտ աշխատութիւններով այժմեան քաղաքագլուխ Դ. Յ. Կիպիանի, որ եթէ ընտրված չլինէր, մենք աներկիւզ կասենք ոչ թէ միայն Թիֆլիսի նիւթական դրութիւնը հետզհետէ կրնայինք, բայց նոյն իսկ մեր նորահաս ինքնավարութեանը հաստատ մնալ էր սպանում:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԳԻՆԵՀԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

II

Շարունակելով իւր ընթերցումը մաճառի պահանջութեան վերապ. Ստրուվէ յայտնեց զանազան տեսակ գինիների մէջ պարունակվող սպիրտի քանակութիւնը և ցոյց տուաւ սպիրտոմէր գործիքը, որով որոշում են գինու մէջ պարունակված սպիրտի (իսկ ընդհանուր շաքարից), սորա համար էլ գինետէրը հասարակ սպիրտաչափ գործիքի միջոցով չափելով մաճառի միջի սպիրտի քանակութիւնը, կարող է արուեստական եղանակով լաւացնել գինին, աւելացնելով նորա մէջ պակաս մասունքը—ջուր, շաքար և մանաւորապէս գինեթթու: Այդպիսի եղանակներ արդէն գործածվում են Ներսիսյան: Նորա համար գործածվող շաքարը պէտք է ամենաազնիւ տեսակից լինի, բայց որովհետև նա թանկ է, ուստի Ներսիսյան գործ էր դնում զեանախնայող ալկոհից պատրաստած շաքար: Պատուելի դասակարգ արժան է համարում որ մեր տեղական գինետէրերը ուսանէին և գործադնէին այդ եղանակները:

Նի գալը վերջանալուց յետոյ ստացուած նոր գինին նոյնպէս առանձին խնամք է պահանջում: Այդ ժամանակ գլխաւոր տեղը բռնում է գինետէրը, ուստի պէտք է նայել որ նորանում եղանակը հաւասարաչափ լինի, ունենայ լաւ վիճակից, մաքուր, ցամաք և լուսաւոր լինի և լաւ է եթէ նա բացառապէս գինու համար ծառայի: Գինին պահվում է սովորաբար տակառների և կաւէ աւանակների մէջ: Տակառների մէջ ածած գինին աստիճանաբար գոլորշիանալով պակասում է, որով գինու յատկութիւնը կարող է փոխուել, ուստի ուշադրութիւն է հարկաւոր տակառների բերանները փակելու և սրկաստորութիւնը լցուցանելու համար: Տակառների բերանները խցելու համար շատ յարմար է մի տեսակ ապակեայ խողովակի նման խցելը,

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Մայրենի լեզու, դասագիրք ընթերցանութեան աղգային ուսումնարանների համար: Յարմարեցրած աշակերտների աստիճանաբար զարգացմանը և դիտողաբար ընտելեան երկոյթներին և պատմական պատկերներին, ծանօթանալուն Գ. և Դ. տարի. Թիֆլիս. 1877 թ. Աշխատանքութիւն Նիկ. Տէր-Վանդեանի. ապարան Մարտիրոսեանի:

անվտանգ էին, նոցա մէջ և շրջակիւր կերպով նկատվում էր ոչ միայն նիւթերի բազմապատկութեան մեղմութիւնը, այլ և լեզուի կատարելագործութիւնը: Տարբեր չէ կայ, որ մեր գրականութեան վերա ընդհանրական փոքր անելիւ, նորա հիմունքները, կանոնները, ձևերը բացատրել չանալիս, հեղինակը աշխատում էր արդարեաւ հասարակութեան առաջ, թէ ինքն աշխատաբար լեզուի քերականութիւնը չէ դրում, թէ այդպիսի յանդգնութիւնը հեռի է իրանից, և թէ հետեւաբար, աշխատաբար լեզուն դեռ չէ հասել այն հաստատութեանը, որ կարելի լինէր չափելու ձևի տակ ձգել նորան: Բայց այժմ մեր աշխատաբարի վերա նոյն անվտանգութեամբ չեն նայում, այժմ յանդգնութիւն չեն համարում չափել ու ձևի տակ մոցնել նորան, ամօթ չեն համարում ուսուցանել նորան ուսումնարաններում: Այժմ այդ պահանջութիւնը գրականութեան միջից թէև բոլորովին չէ վերացել, բայց գոնէ ակնյայտիւ երևում է ձգտումը և ջանքը կատարելագործելու լեզուն թէ հրապարակախօսութեամբ և թէ ուսումնարանների միջնորդութեամբ: Ինչ որ նշմարվում է ընդհանուր գրականութեան վերաբերութեամբ, նոյնը և աւելի նշմարվում է դպրոցական մասնաւորների, դասագրքերի և այլ և այլ ձեւաւորների վերաբերութեամբ: Ճշմարիտ է մենք այդ կողմից ևս դեռ

հարուստ չենք, բայց աւելի հարուստ ենք քան սորանից մի եօթը—տասը տարի առաջ, երբ ամօթ էինք համարում մեր աշխատաբար լեզուի ուսումը և անուղիչ մեր ուսումնարաններում,*) միջնորդութեամբ չափ չափ զանազան միջնորդող ուսումնարաններում (բացի ծխականներից) աւանդվում է այդ լեզուի ուսումը ճարտիւ մի քանի եռանդոտ ուսուցիչների, որոնք նախապաշարման հաստ և բաւ երևութիւն անբախտելի ցանկը պատուելով, կանգնեցան ուղիղ ճանապարհի վերա, Այս դրէի հեղինակը, որի անունը գրել ենք մեր յօդուածի սկզբում, պ. Նիկողայոս Տէր-Վանդեանը, մեր գաղութական մանուկ գրականութեան մշակողների շարքում, անկասկած, պէտք է բռնէ իր յարգելի տեղը, Պարտք մեր աղքատ գրականութեան գլխաւոր մշակներից մինն է և մենք անխառնութեամբ արած կը լինէինք, եթէ որ և իցէ պատճառից ստիպուած

*) Մանուկութիւնը. Ցաւալի է նկատել որ Ներսիսեան ուսումնարանի պէս մի ուսումնարան, որի սաները մեծ մասամբ պարագրում են ուսուցչութեամբ գաւառական ուսումնարաններում և հարկադրուած են լինում, հազարաւոր դժուարութիւնների հանդիպելով, իրանց դասատուներին անիծելով, ուսանել և ուսուցանել այն լեզուն, որը մի քանի կարճատեւների կարծիքով ոչինչ ուսանելի նիւթ չէ բովանդակում իւր մէջ, մինչև այսօր էլ աշխատում ուսանելի առարկաների թիւի մէջ մոցնել և աշխատաբար լեզուի ուսումը:

չը խոստովանէինք այս բանը: Եթէ չեմ սխալվում, դեռ սորանից վեց թէ եօթը տարի առաջ էր որ պ. Տէր-Վանդեանը հրատարակեց իւր աշխատանքութեան առաջին պատուը: Մայրենի լեզուի առաջին տարին, որը թէև ունէր զգալի պակասութիւններ, բայց ցոյց էր տուել որ երկարատեւ ուսուցիչը, որ զեռ նոր էր ոտք դրել իւր ծանր պաշտօնում, կանգնած չէ մնալու մի և նոյն կէտի վրա և արդարեւ անցած մի տարի և նոյն դիրքը աւելի կատարելաւ կերպով ապագութեամբ: Այնուհետև պարտք հրատարակեց իւր գրքի երկրորդ տպւիւնը, իսկ այժմ նա հրատարակել է մի երրորդ գիրք նոյնպէս Մայրենի լեզուի անունով: (Գ. և Դ. տարի) որը և մեր ներկայ ընդհանրականութեան նիւթն է դարձել:

Բայց յառաջ քան թէ դատաւճիւր կը տալինք պ. Տէր-Վանդեանի նոր աշխատանքին մասին, մենք կամենում ենք մի երկու խօսքով բացատրել թէ ինչ կէտից պիտի նայենք պարտք գրքի վերա: Ընթերցանութեան դասագիրք կազմել ինքն ըստ ինքեան հեշտ չէ, ինչպէս գոյց է ունենք կարծում են, իսկ մեղմութեամբ դա նա առանել զժողովը և յոր դու գրում եմ գիտութեան որ է ձեւի վրա, օրինակ աշխատաբարութեան, դու աշխու առաջ միայն մի նպատակ ունեն—քո ընտրած մասը ըստ կարելոյն պարզ, ճիշդ և պահանջաձէին համեմատ ամբողջ կամ ընդարձակ

որի մէջ դրուած բամբակը կը խլի օդից այն փնտասկար մասերը, որոնք կարող էին առաւ-կանել գինին, իսկ տակառները պահտոր-դութիւնը լցուցանելու համար շատ յարմար է նոյնպէս մի խողովակի ձեով ապակեայ գործիք, որը ուղղահայաց դնում են տա-կառի բերանում և լցնում են գինով և այդ կերպով կարելի է շարունակ տակառը լեք պահել (այս երկու գործիքները և նոյն գոր-ծածութիւնը ցոյց տուաւ ինքը պ. դասա-խօսը)։ Պակասորդութիւնը լցուցանելու հա-մար աւելի լաւ է գործածել Հին գինին, քան նորը։

Պ. Սարգսի վատմեց այնպէս է գինին պարզեցնելու եղանակները, որ լինում է ձկան ստանձով և թէյով, նոյնպէս ձկան ստանձի հետ։ 40 թուղի գինու համար բաւական է 4 մսկայ ձկան ստանձ, որը պէտք է առան-ձին թրջող գինով (գինով) 8 օր միջոց և յե-տոյ խառնել գինու հետ, կամ 21 շիշերի համար բաւական է 1/2 ֆ. թէյ և առան-ձին 1 շիշ գինու մէջ լուծած 1/2 մսկայ ձկան ստանձ։ Գինին պարզեցնում է և ֆիլ-տրայով (քամելով)։ Նոյնպէս կարելի է պար-զեցնել արուեստական կերպով կրկնորդ ան-դամ գինին եւ գալու եւ թարթիկով, որի համար հարկաւոր է միայն խառնել հետը շաքար և մի փոքր դրած։

Իւր գաղափարները վերջացնելով պ. Սարգսի ցոյց տուաւ տաքացնելու միջոցա-գինին լաւացնելու եղանակը։ Իւր յիշու-թուականներով, ճիշտագոյն այդպէս երբ սկսեցին մեծ փնտասկար կրել գինին ապակա-նուկուց, երբ նոյն բողբոջ հասաւ նապո-լէան III-ին, նա յանձնեց երեւել քիմիկոս Պաստերին այդ դժբաղդութեան մի էլք վեր-տեսելու։ Դորա արած գննորդութիւններով յայտնուեց, որ գինու ապականուկուն պատ-ճառը նորա մէջ գտնուող միկրոօրգանիզմի մարմիններն են որոնց կարելի է ունշացնել տաքացնելով գինին մինչ 67° Ֆերդան ջերմա-չափով։ Տաքացնել կարելի է տակառներով էլ, բայց առաւել յարմար է շիշերով։ Ահա այն եղանակը Մեծ մետաղեայ աւազանի տեսակ ամանի մէջ պէտք է ջուր ածել և նորա մէջ պետեղել շիշերը կանգուն, որոց բերանների կցերը պէտք է ամուր թելերով կապած լի-նեն Գինու շիշերի հետ պէտք է դնել և ջրով լեք մի շիշ, որի մէջ դրուած կը լինի ջերմաչափը։ Յետոյ սկսել տաքացնել ջուրը, երբ ջերմութիւնը կը հասնի 67°, խիշոյն պէտք է մարեցնել կրակը և թողնել ինքն իրեն հովանայ։ Յետոյ հանելով շիշերը հար-կաւոր է հաւաքարել նոյն կցերը, նորէն ամրացնել թելերով և պահել Պէտք է իմա-

նալ միայն, որ ամենայն տեսակ գինի չէ կա-րելի տաքացնել, այլ հարկաւոր է առաջ փոր-ձել տաքացնելու մէկ շիշ, եթէ գինին չէ փոխուի, այն ժամանակ կարելի է տաքացնել ուղած քանակութեամբ։ Վերջացնելով այդ տաքացնելու եղանակի նկարագրութիւնը, պա-տուելը դասախօսը ցոյց տուաւ իւր այդ եղա-նակով պահած տեղական գինիները, որոց շատ հաւանեցին հանդիսականները։

Ս. Յ. Մակարեանց

ՆԱՍՏԱԿ ԿԱՐԱԿԵԼԻՑ

Ապրիլի 1-ին

Կարաւելը մի գիւղ է կառուցած դաշտի վրա Գորուց գետի հիւսիս 7 վերտ հեռավորութեամբ և պարտնաւոր է իւր մէջ երկու աղբորին հայեր և վրացիներ։ Առաջինների թիւը հաա-նում է 80-ի, իսկ երկրորդներինը մօտ 150-ի։ Արքա պարագում են երկրորդորդութեամբ և այդեղորդութեամբ։ Երկուսն էլ գտնուում են անմահանալի դրութեան մէջ։ Այս գիւղը կա-րուց եւ ամէլ վրաստանի լաւ գիւղերից մէկն է։ Ճշմարիտ է գիւղը ապառ չէ անմարտութիւնից, խնամա ու մոռ թնեցից, բայց և այնպէս հա-մեմատելով միւս գիւղերի հետ կարելի է ասել, որ սա լաւ գիւղ է։ Այստեղի ժողովուրդը, խօսքը հայերի վրա է, խառնուելով վրացիների հետ, բոլորովին մոռացել են իւրեանց մայրենի լեզուն, ընդունել են նոյն սովորութիւնները, ծէսերը, կենսիքը եղանակը և այլն։ Թէ ինչ է պատահում աշխարհիս երեսին, սոքա ոչինչ չը գիտեն, թէ ինչու են ստեղծուած, այն էլ չը գիտեն, թէ ինչ բան է ուսում, կարգաւ, դրել, դրա վրա էլ հասկացողութիւն չունեն, միայն պիտեն որ իրանց հարկաւոր է հաց ու գինի և արա համար էլ աշխատում են ու այնպէս էլ մոռնում։ Ամ-բողջ ամառը արելի կիլիկի ճաւաղալները փակը կանգնած անպաղար աշխատում են յետակելով իւրեանց այգիներն ու արտերը, իսկ ձմեռը ու-սում և ուրիշ ոչինչ չեն շինում, ողբանով գա-րուքին։ Յաւալի պատկեր է ներկայացնում սոցա կեանքի եղանակը, մարդոց և անասուն-ների բնակարանը մէկ է, հազիւ երկու փոքրիկ լուսամուտով, այս երկու տարբեր արարածները միասին են բնակվում ու ուսում թէ ձմեռը և թէ ամառը։ Սոցա տան կարասիքը շատ չէ, ունեն մի առիտ ծածկած ճկարով (կարկից գոր-ծած գորգ) մի քանի կաթնայ, որոց ներքը չէ կարելի գտնադանել դրոցը, մի անկիւնում ձեր աչքին կրկնին քանի մի փայտեղեն և դռքա կաղնուտ են նոցա անկողին, ունեն մի քանի փայտեայ կամ կաւեայ ամաններ, որոնցով ու-սում են կերակուր ու խմում գինի, գիւղերները նոքա մոտ չեն վաւորւմ, այլ վաւորւմ են իրարի (գիւրավաւ փայտ) որի սե բոցը մեղացնում է բո-լոր տան մէջ գտնուած առարկաներն ու խա-նում ընտանիքի բողբոջը։ տան մէջ տեղը չի-նած է օջախ, բուխար, որից ուղղահայեաց քաշ է արած մի չվան կամ չլիւայ, որի ծա-

րից կապելով կաթնան եկում են կերակուրը։ Ահա նրանց տան համառօտի նկարագրութիւնը։ Նոյնա ուսուէրը ամբողջ շարաթիւնով լինում է բանջարիկէն և երանիկ ու բողբոջներէ համար-վում այն մարդը, որն որ կիրակի օրերը ձուկ կամ միս է ունենում։ Նրա հարուստը չառ պարզ է, մարդը հայտնում է մի չուխով, որը 3 տարում հազիւ թէ նորոգուի, իսկ կինը մի չիթի չոր։ Ճշմարիտ է, սոքա գողիկ են չորի պարզութեան կողմից, բայց և այնպէս զգուսնը է յարուցա-նում մարդու սրտի մէջ, եթէ մի փոքր մօտե-նայ ու զգայ նոյն մարմնուց արտաշնչած գար-շիկի հոտը, որովհետեւ շարաթիւնը է անցնում ու նոցա ողորակեղներ չէ լուսնովում։ Ընթեր-ցողը, զուցէ կը մտածէ, թէ սոքա այսպիսի կեանք վարելով կարողանում են փող պահել։ ոչ, սոքա չառ աշքած են և այնպէս անկա-րելի է, որովհետեւ գիւղի չաւար դասի ամբողջ տարուայ եկամուտը այնքան քիչ է որ հազիւ կարողանում է իւր պարտքերի տոկոսը վճարել, զանազան տեսակ հարկեր, իսկ և այլն, իսկ հա-րուտ գասը դուրի լինելով անտեսարար ապ-րելուց աշխատում է որքան կարելի է շատ ու-սել և շատ խմել (ճարտար է համարում նա, ով որ ձմեռուայ պաշար է ունենում ու պարտք չունի) սոցա կենցաղավարութեան վրա ընդհա-նուր հասկացողութիւն տալու համար կանի, որ սոքա իւրեանց ցորենից ու յինուց ձախում են այնքան, որ նորանով առնեն չորիկները, իսկ մնացած մասը իրանց փորի համար են գործ դնում։ Բնութիւնը մէջ մարդ ու կինը հաւասար իրաւունքներ չեն վայելում։ Կինը չը նայելով որ ամբողջ ամառը գրկի մարդու չափ աշ-խատում է՝ կալում է, ցանում է, կենդանի-ների ու տան բոլոր հարկաւորութեանց համար հողը քաշում, աղում, մաղում, թիւում, եկում, կարում, լուսնում և այլն, այնու ամենայն ոչինչ իրաւունքներ չէ վայելում։ Մի ցաւալի նախապաշարմունք ու կոյր հնոյնորդութիւն որ սոքա ունեն բոլորովին գուրգ է բերում մարդ-կութեան շրջանից, այն է բնամարիքի մէջ եթէ մէկը հիւանդանայ, նոյն րօպէլին մարդ է ուղար-կում կախարիկ ետեկց և նա արաւին դրամը գնելով փաշ է բաց անում ինչի կամ գալու վրա ու մեղադրում հիւանդին անելով զորութեան այս հիւանդը այս ինչ սուրբի դրամ մօտով անց-նելիս ետեւը չէ խաշակիւք, վասնորով սուրբը սորան պատմել է, բայց որպէս զի այն սուրբը քարիչէ որա հետ ու անողացնէ հարկաւոր է մի սե գաւոր տանել նորան և 5-6 գիւղեր ան-քում լուսացնել։ Ահա այսպիսի ուխտագնա-ցութեան մոլեռանդութիւնը այն աստիճան ար-մատացած է գիւղացուց մէջ և այն աստիճան անհրաժեշտ են համարում իւրեանց առողջու-թեան համար, որ մինչև անգամ պարսպ են առ-նում ու յետ չեն մնում այսպիսի ամաղի ու սղեւ աւերողապաշտութիւններից։ Այսպիսի ժողովրդից պահանջել, որ նա մտածէ իւր ա-պագայ սերունդի գաղափարաւորութեան վրա ի հարկի դուստր բան է և մինչև անգամ անկա-րելի խօսքը արդարեանցնել համար իւր երեւմ մի ապագայ։ Անցեալ ամառը եւ գնալով վերջիջալ գիւղը, ծանոթացայ տեղացի հայ քահանայի հետ, որի

հիւրասիրութիւնից սիրտ առնելով գտնադան հարցմունքներ, առաջարկեցի արժանապատիւ հայր Տէր-Գեորգ Արչախուտաց, որնից մէկն էլ այն էր թէ այնտեղ չը կայ արդեօք մի ուսում-նարան և թէ ով է սովորացնում։ Այս հարցման պատասխանը շատ արիւր տպաւորութիւն գոր-ծեց ինձ վրա, որովհետեւ նա տարաւ ինձ մի քաջ հետ և ցոյց տուեց մի փայտեայ շինու-թիւն տեսելով, ահա մի քանի տարի է որ հօրս աշխատութեամբ տեղացի հայերը ուսումնարան են շինել և քանի մի ժամանակ հայրս ուսու-ցանում էր, բայց որովհետեւ գիւղացիք չը կա-րողական վարձ (այն է տարեկան քանի մի սալ վաւա) տալ աշակերտները, զրկու եղան, ուսու-միցը նրկալացեցէ, մի մարդ յանձն է առնում լինել դաստառու պահանջելով տարեկան քանի մի սալ վաւա, իսկ ժողովուրդը չէ համաձայն-վում։ Տեղացի քահանայի հետ խօսակցելով այս խնդրի վրա և ցոյց տալով նորան ժողովրդի առ-հասկացողութիւնը և իւր սուրբ պարտականու-թիւնը հասարակութեան լուսաւորութեան մէջ, նա համոզեց կամ լաւ է ասել ուղղեց իւր սխալը և պէտք է ասած, որ նա կատարեց իւր ինձ տուած խոստումը, այնպէս որ այժմ արժանա-պատիւ Տէր-Գեորգ Արչախուտին առանց մի կօ-պէկ վերցնելու պարտաւոր է գիւղական տպաւոց հետ, Նրա ցոյց տուած աշխատանքի մասին ես կանամ միայն այն որ այս տարի, այն է փետրվա-րին, դարձեալ տեսութիւն գնալով իմ նոր ծա-նօթ քահանայի մօտ, տեսայ որ նա իւր տանը հաւաքելով 13 աղայ, ուղղադիւղ էր կողալա-գրել և երկու մի քանի աղայային և եկեղեցական իւ-րեր, թէ ես նրա դաստառութեան եղանակը հա-մապատասխան չէր ժամանակին պահանջման, թէ ես նրա տուած ուսումը մի մեծ բան չէ, բայց աչքի առաջ ունենալով մեր կորած եղբայրա-կիցներին՝ վրաստանցի հայերին, որոնք իրպատ մոռացել են իւրեանց լեռն և այլ ես չեն աշ-խատում նորան ձուք բերել, համարեակվում եմ ասել որ նրա աշխատութիւնը շատ մեծ է, Ն-երան թէ միւս քահանային էլ մասունք և տեսել արժանապատիւ հօրը։ Այս հարցի վրա հրաւիրում եմ թեմական վերածոնդի ուղարկու-թիւնը, որ նա աչքի առաջ ունենալով այսպիսի կրկնություն, օգնէր այսպիսի անձանց գտնել գա-տադրելով։

Ս. ՍԱՏԱԿ ԿԱՐԱԿԵԼԻՑ

2 Ապրիլի

Այս տարի մեղանում մեծ պատը և Զատիկը անցան աղբու քարոզներով, դրուող ժամատա-ցութեանը և գիւղացիկ ճանդներով, այդ արժ. խորէն Վ. Ստեփանիկի շնորհին էր և Սար-գաթիական Ընկերութեան քարհանց ցանկա-թեամբ, եկեղեցին ամեն ժամանակ լցնում էր խուռ քաղմութեամբ և միտ միկնարուած ար-ձակվում իւրեանց տները։ Հատ անգամ գտան-վում էին և օտարաղբ քրիստոնեաներ։ Ուսուցուպ երեկոյն հայր խորէն Ստեփանիկ աղբու քարոզից յետոյ ժողովուրդը նստիւրե-

գաւաւորել։ Դու կարդում ես, արեւում ես, քըր-քում ես միմյանց աչք մազին վերաբերեալ դրեք, նկարագրութիւններ, ծանապարհողու-թիւններ և այլն։ Իսկ դու երբ կամենում ես մի գաղափար, կազմել աղգային ուսումնարանների համար, ուր կարեւորութիւն կայ բոլոր առար-կաներից շատ թէ քիչ հասկացողութիւն, գա-ղափար ամբ մանուկներին, որովհետեւ նորանից չատերի համար աղգային ուսումնարանը միակ տեղին է, ուր նրանք պէտք է լցուցանեն իրանց ուսման պահանջը, աւելացրեւ սարս վերա և մեր ուսումնարանների անողջ կացութիւնը, որոնք չեն հետեւում մի ընդհանուր որոշ ուղղ-գործիւն, չեն ինքնակրկում մի կենտրոնական աշակուղջ հեղուղութեան շանին կանաւաւոր և ճիշդ կազմակերպութիւն աշխատ. որ աշխա-տաւորողը շատ անգամ և համարեւ միշտ մի-ջոց չունի գիտեանալու նոցա պահանջը, և անն այդտեղ քու ինքն ըստ ինքեան բարդ գործը, առաւել եւ բարդվում, դժուարանում և ծանրա-նում է։ Եւ որով որովհետեւ մեծ ամառը մեծ մեծ շիւթերի պղրեւներով կողմից, որքան ան-ձնակ է մեր կեանքը, Դու կամենում ես պարզ գաղափար տալ կեանքի գտնադան չըլան-ները, ընկերական յարաբերութիւնների մասին, բայց ինչու էլ չը գիտես և միջոց չունես իմա-նալու թէ քո հայրենիքի այս կամ այն մա-

նում ինչպիսի կեանք են վարում, ինչ դրու-թեան մէջ են շինական կամ քաղաքային հա-նարակութիւնները, ինչ յարաբերութիւն ու-նեն նոքա միմեանց հետ։ Գու կամենում ես ծանօթացնել մանուկներին քո հայրենի աշխարհ-հողութեան հետ, բայց չունեն աշխարհագրու-թիւն, քո հայրենիքը համարկական կերպով քեզ ծանօթ չէ և ծանօթ լինել ես չէ կարող, որով-հետեւ չէ հեռագոտուած, Դու կամենում ես հաա-կացողութիւն տալ քո երկրի հողի յատկութիւն ներք, հանքային հարստութիւնները, բայց ինչ անեալները, թուղաները, ձկնիկը և մինչև ան-կամ դաղաները մասին, բայց անմահայն քայ-լովութիւնը հանդիպում են անալիտիկ արդիւր-ները։ Միթէ քեզ ճիշդ յայտնի չէ, որ այդ աննալիտ դարձած դաշտերը մի ժամանակ հա-րուտ երկիրներ են եղել, բայց չը գիտես թէ քո հայրենիքի որ մասը, որչափով է բնակեցրած հայերով, թուրքերով և այլ աղգարնակութիւ-նեով։ Արդեօք քննած և գիտութեան ճանա-պարհով ճշմարտացրած և քո պատմութիւնը, արդեօք քո Տիգրանի է փոխադէս սպանել Սժ-հանի և քո Արշալը ձկնալիկ արել կրեոս-սին։ Արդեօք պատմական պատահալներով վա-րձուելու դու կարող ես հեռաւալ լիպակալները գտնիլ և մտնել ժողովրդեան կեանքի մէջ, նորա կացութիւնը, նորա գաղափարայն պատմութիւնը պարզաբանելու...

Այսպէս անն մի աղգային բնկերցանութեան գտնադիրը, ճիշդ աղգային ողով, աղգային բու-վանդակութեամբ և ուղղութեամբ կազմելով մե-ղանում շատ և շատ դժուար է, եթէ չանենք անձնաւորին է։ Այս ամենը աչքի առաջ պիտի ունենանք մեր մեր աղգային ուսումնարան-ների համար դրուած գրեւոր քննութեան եւ-թարկելու ժամանակ մի պիտի նայենք նորանց համեմատական կէտից և ոչ առանձին, անկախ։ Այն կէտից նայելով պ. Տէր-Գեորգեանի նոր աշխատանքութեան վրա, մեր նորան շատ աշխատի կարեւոր է եւ տեսնում և համեմատե-լով միմեանց այժմ անալիտիկ երեւցած դատողը-քերը հետ, ամենայն արժանաւորը և կատա-րեալը նա է թեւում մեզ թէ իւր բովանդակու-թեան թէ նիւթերի, ընտրութեան և թէ լեզուի ձեւութեան կողմից։ Պ. Տէր-Գեորգեանը ինչ-պէս կրեւում է ճիշդ հետեւել և դատարանալու ուղղութեան, այնպէս նա չէր գիտել իր գրքի մէջ անմահայն բովանդակութեանը յօ-ղուածները և ներկայումս մեր կարծիքով այդ ուղղութիւնը միայն օգտակար և համար որ է մեր ուսումնարաններում։ Այդ ուղղութեան էութե-թիւնը կաշարում է նորանում, որ իւրաքանչիւր դատարան կատարւում է մի քանի Որքան կամենում էք ամառը որ թէ մի և նոյն դա-ստան պարտաւոր քաղմութիւն ուսուցիչները պէտք է հանդիպական կապ պահանջեն մի-

մեանց հետ, որքան կամենում էք ողորկեցէ, թէ ալ ուսուցիչները պէտք է ճանաչեն մի հիմնա-ւոր առարկան և իրանց պիտի պտունն այդ առարկայ չուրջը, նորանից պիտի նիւթ առ-նեն, իրանց դասալստութեամբ պէտք է նո-րան ճիւղաւորեն, այնու ամենայնիւ ձեր բո-լոր անանքերը կը մնան ձայն բարբառոյ յա-նապատիւ ձեր առաջարկած նախադէպեր վր մնան մեզած դասեր մեր ուսումնարանների համար, թէ դու քո այդ ձեր գիտութեան գրեա-ւոր և երկրորդական առարկաները կազմակեր-լու և ճիւղաւորելը չէք յանձնի մի և նոյն ուսում-չին ուսուեւրալով տարական ուսումնարանե-րում, որոնց իւրաքանչիւր դատարանը բնդհա-նալով բովանդած է լինում մի քանի բովան-մանքից։

Երեի այն բանն աչքի առաջ ունեւում, պ. Տէր-Գեորգեանը աշխատել է իւր գիրքը բովանդո-մանի բովանդակութեամբ կազմել. ուսալ և նիւ-թերը և գիտութեան առարկաները պատահաւոր բովանդել և տեսնել մէկ մասը, այդ մասերին վարժութիւններ անուանելով, զի այդ որոնք և մեր կը դառնանք։

Дозволено цензурою 9 Апрѣля 1877 г. Тифлисъ. Типографія Мартыросіанца